

Müellif son olarak Mevdûdî'nin yorumlarının pratik olarak uygulandığında toplum içerisindeki tepkisini değerlendirmeye çalışmıştır. Fakat bu konu ele alınırken sadece tasvir yöntemi ile yetinilmiştir. Bu bölümde Mevdûdî'nin İslâm, Kur'an ve sünnet bağlamında değerlendirdiği siyasî konular ve onların toplum içerisindeki pratik yansımalarının neden başarısızlıkla sonuçlandığı açıklanmış olsaydı, sonuca varma açısından daha etkili olabilirdi.

Müslümanların çoğunluk teşkil ettiği ülkelerdeki siyasî sorunlar ve polemiklerin yaygınlaştığı bir zamanda bu gibi çalışmaların önemli yer kapladığını söylemek gerekir. Kur'an'ın siyasî olarak yorumlanan âyetleri ve bunların günümüz toplumunda yansımalarını ele almak hem sorunların kaynağını bulma hem de zamana göre yanlış sayılabilecek politik yorumları görme açısından gereklilik arz eder. Aynı çalışma sistematığıyla İslâm siyaset felsefesi bağlamında Seyyid Kutub gibi tarihî şahsiyetlerin de araştırılmasının yakın tarihi daha net değerlendirme adına faydalı olabileceğini düşünmekteyiz.

Faig Ahmedzade

Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'de İdrîs Peygamber Semâvî Kutub-Hakîmlerin Pîri

Veysel Akkaya

İstanbul: Erkam Yayınları, 2010, 304 sayfa.

Veysel Akkaya tarafından Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, Prof. Dr. Mustafa Tahralı danışmanlığında 2009 yılında hazırlanan doktora tezinin kitap haline getirilmesiyle oluşan eser, tasavvuf tarihinde çok geniş bir etkiye sahip olan İbnü'l-Arabî'nin düşünce sistemi içerisinde İdrîs peygamberin nasıl ele alındığını incelemekte ve seçilen bu örnek vasıtasıyla İbnü'l-Arabî'nin genel düşünce sisteminin daha iyi bir biçimde anlaşılması hususunda ipuçları içermektedir. Müellif, kitabın konusunu belirleyen saikleri "Önsöz"de şöyle açıklar: "İdrîs peygamber İbnü'l-Arabî'ye göre Hz. Muhammed'in (s.a.v) vekili olarak kutubluk görevini ifâ etmektedir. Aynı zamanda bütün kültür ve medeniyetlerin oluşumunda etkili olan kadîm ilimlerden birçoğunun kurucusu odur. Yine Hz. İdrîs, Hz. İlyas ve Hermes ile özdeşleştirilmiştir. Bir başka husûs ise Ekberî gelenekte *Fusûs*'a ilk şerhin İdrîs Fassî'na yapılmış olmasıdır" (s. 10). Bahsedilen bu hususlar kitap içerisinde tafsilatlı şekilde işlenerek değerlendirilmektedir.

Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'de İdrîs Peygamber Semâvî Kutub-Hakîmlerin Piri adlı kitap, “Önsöz”, “Giriş”, üç ana bölüm, “Ekler”, “Kaynak Eserler” ve “İndeks” kısımlarından oluşmaktadır. Yazar, İbnü'l-Arabî'nin peygamberler hakkında verdiği bilgilerin, onların nebevî şahsiyetleri, metafizik hakikatleri ve seyrü sülûkte mânevî birer rehber olmaları açısından incelenebileceğini belirtir. Kitabın bölümlerinin de bu kurgu üzerine inşa edildiği görülmektedir. Ana bölümlere geçmeden önce “Giriş”te (s. 13-30), İslâmî ve kadîm kaynaklarda yer alan İdrîs peygamberin hayatı, semaya yükseltilişi, sahip olduğu ilimler, İdrîs peygamber ile özdeşleştirilen Hz. İlyas, Hızır ve Hermes hakkındaki rivayetler derlenerek sunulmuştur. Müellif, ulaşılan bu rivayetlerin tamamının kesinlik ifade etmemesiyle birlikte hikmetin yayılması, medeniyetlerin oluşumu ve ilmin gelişmesinde İdrîs peygamberin insanlığa önderlik ettiği, ilk kez eğitim-öğretim yapan müderris, hakîm olduğu sonucunun ortaya çıktığını ifade eder.

Eserin “Birinci Bölüm”ü “İbnü'l-Arabî'de İdrîs Peygamber'in Nebevî Şahsiyeti” (s. 33-102) başlığını taşır. Bu bölümde İbnü'l-Arabî'nin İdrîs (a.s) hakkındaki rivayetleri tasavvufî yönden açıklayışı ve onun hakkındaki kendi keşfi bilgileri yer almaktadır. Kendi mîraclarında sema katlarındaki peygamberlerle yaptığı görüşmeleri çeşitli eserlerinde kaydetmiş olan İbnü'l-Arabî, müellifin tespitine göre İdrîs (a.s) ile üç görüşme yapmış ve her birini üç farklı eserinde anlatmıştır. Kitabın “Ekler” kısmında İbnü'l-Arabî'nin İdrîs (a.s) ile yaptığı bu görüşmelerin metin tercümelerine de yer verilmiştir. “İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Hz. İdrîs'in Sıfatları” alt başlığı altında Hz. İdrîs'in ilk kez kalem kullanan olması, vâzıu'l-hikem olması, celâlet menşei olması, sülâlenin tayibi olması, ebü'l-alâ olması, güneşin efendisi olması ve şark ehli olması konuları tek tek başlık açılarak incelenmiştir.

Bölümde yer alan ikinci alt başlık “İbnü'l-Arabî'nin Manevî Kozmolojisinde Hz. İdrîs” olup burada yazarın önemini vurguladığı İdrîs peygamberin semaya yükseltilmesi hadisesi ve İlyâsî bedenle tezahürü konusu işlenir. “Giriş” bölümünde aktarılan, kadîm kaynaklarda İdrîs'in (a.s) semaya ilk yükseltilişinin ardından tekrar dünyaya gelişi, uzun bir süre kaldıktan sonra semaya yükselerek “metatron” yani kitabın isminde de yer aldığı şekliyle “semavî kutub” oluşuna dair bilgileri ve âyet-i kerimede belirtilen “mekân-ı âlî”ye yükselişi konularını İbnü'l-Arabî'nin nasıl ele aldığına bakılır. Şeyh-i Ekber'e göre Hz. İdrîs'in âyette geçen “mekân-ı âlî”ye yükseltilmesinden önce, kadîm kaynaklarda geçtiği üzere, bir yükselişi daha olmuştur. Bu yükseliş yedinci semaya olup burada semalar hakkındaki ilimler kendisine öğretilmiştir. Hz. İdrîs, İlyâsî bedenle tekrar yeryüzüne inerek öğrendiği ilimleri ehline aktarmış ve böylece ilk kez tedrisat yapan kişi olması sebebiyle, “ders yapan kimse”

anlamında bir lakap olan İdrîs ve Hanok isimleriyle anılmış; felsefî çevrelerce “âlim” anlamındaki Hermes lakabı ile kendisinden bahsedilmiştir. İdrîs peygamber, öğrettiği ilmin gelecek tufanda kaybolmaması için onun kayalara ve taşlara nakşedilmesini emreder. Müellif, bu hadise ile büyük piramidin ilgisinden bahseden görüşleri de “Giriş” bölümünde aktarmaktadır.

Hız. İdrîs’in âyette belirtilen yükselişi bundan sonra gerçekleşir. Yükseltildiği “yüce mekân” dördüncü sema, yani güneş feleğidir ve bu felek diğerleri içerisindeki kutup felektir. Müellif, “felek” ve “kutup” kavramlarının İbnü’l-Arabî’nin sisteminde nasıl ele alındığına dair açıklayıcı bilgiler de vererek konuyu aydınlatır. İbnü’l-Arabî’ye göre anlatılan her iki yükseliş de ruh ve beden ile gerçekleşmiştir. İdrîs (a.s) vefat etmemiş, halen yaşamaya devam etmekte ve yerde İlyas (a.s), gökte İdrîs (a.s) olarak iki bedenle kendisine Hak tarafından verilen görevleri icra etmektedir. Yazar, İbnü’l-Arabî’nin bu durumu nasıl açıkladığını aktarmakta ve Hız. İsrâ’nın durumu gibi irtibatlı konulara da değinerek meseleyi detaylarıyla açıklamaktadır.

Suâd el-Hakîm, İbnü’l-Arabî’nin İdrîs peygambere iki açıdan baktığını söyler ve bunları zaman ve mekânın belirlediği bir şahıs olarak Hız. İdrîs’e bakışı ile ona bir simge olarak bakışı şeklinde ifade eder. Kitabın bölümleri de bu görüşle örtüşür tarzda belirlenmiş; “İkinci Bölüm” “İbnü’l-Arabî’de Bir Metafizik Hakikat Olarak Hız. İdrîs” (s. 105-59) adını almıştır. Bu bölüm, İbnü’l-Arabî’nin şaheseri kabul edilen, derin ve aynı ölçüde anlaşılması güç olan, kendisinden sonra üzerine bir şerh geleneğinin teşekkül ettiği, her bir fassı bir peygamberin hakikatine ait hikmetlerden oluşan *Fusûsü’l-hikem* merkezli olarak kaleme alınmıştır. Nitekim Ahmed Avni Konuk’un *Fusûsü’l-hikem Tercüme ve Şerhi*’ni yayıma hazırlayan Prof. Dr. Mustafa Tahralı bu tercümenin başındaki makalesinde, “*Fusûsü’l-hikem* peygamberler hakkındaki âyetlerin ‘hakâyık ilmi’ bakımından tefsîridir de denilebilir” ifadesini kullanmaktadır. Bölüm *Fusûsü’l-hikem*’deki “İdrîs Fası”nın, her konunun ayrı başlıklar altında işlendiği geniş bir şerhi niteliğindedir diyebiliriz. Fası’nın temel konusu, İdrîs peygamberin semaya ref’i ile ortaya çıkan yükseklik kavramı etrafında tenzih ile teşbih ilişkisinin ortaya konulmasıdır. Yazar, tamamen tenzih merkezli bir bakış açısının, İbnü’l-Arabî’nin varlık anlayışı açısından Allah, âlem ve insan ilişkisini izah etmeyi zorlaştıracak nitelikte olduğunu belirtirken İbnü’l-Arabî’ye göre Hakk’ın ahadiyet, yani lâ-taayyün mertebelerini anlatmak için tenzihin gerekli olması kadar, teşbihin de Hakk’ın varlık mertebelerinde zuhurunu, yani taayyününü anlatmak açısından onun kadar gerekli olduğunu; bunun aynı anda ve aynı yönden “tenzihte teşbih, teşbihte tenzih” şeklinde bir yaklaşım olması gerektiğini ve bu mârifetin ancak gönle gelen tecellî sonucu bilineceğini belirtir (s. 158).

Eserin üçüncü ve son bölümüne “Ekberî İrfanda İdrîs Peygamber Algısı” (s. 159-85) başlığı verilmiştir. İbnü'l-Arabî'nin Hz. İdrîs'in “mekân-ı âlî”ye yükselişinin, seyrü sülûkte sâlikin kalp âlemine yükselişi olarak algılanabileceği yönündeki fikri aktarılarak konuya giriş yapılır. Kitabın bu bölümünde, kalp âlemine yükselişin nasıl gerçekleşeceğini açıklayan *el-Fassu'l-İdrîsî* adlı eserin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Mezkûr eser, İbnü'l-Arabî'nin ile-ri gelen müritlerinden İsmâil b. Sevdekî'ne ait olup, belirtildiği üzere, İdrîs peygamberin dördüncü semaya yükselişinin sûfilere nasıl bir mânevî miras bıraktığı üzerinde durmaktadır. Müellifin bu şerh hakkında ısrarla dikkat çektiği nokta *Fusûs*'ta anlatılan her bir peygambere nasıl vâris olunabileceğinin bir örneğini göstermesi ve *Fusûs* şerh geleneğinde *Fusûsü'l-hikem*'e bir seyrü sülûk kitabı olarak da bakması açısından yegâne şerh oluşudur. Sonuç kısmında çalışmanın genel bir özeti sunulmuş ve ulaşılan fikirler toplu şekilde ifade edilmiştir. Kitabın başlarında Mahmud Erol Kılıç'tan: “... İdrîs, İlyas ve Hızır; bir ve aynı hakikatin değişik zaman ve fonksiyonlarda aldıkları farklı isimler olmaktadır” şeklinde bir alıntı yapılmış olması yanında, “Sonuç” kısmında yazar, Hızır'ın (a.s) Hz. İdrîs ile özdeşleştirilmesi hususunda İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde açıkça bir ifadeye rastlamadığını belirtmektedir.

Eserde efsanevî bir şahsiyet olan İdrîs peygamber hakkındaki rivayetler arasında incelikli irtibatlar kurulduğu ve bölümlerin her birinde İbnü'l-Arabî'nin konuyla ilgili fikirlerinin dikkatlice takip edildiği görülmektedir. Dolayısıyla kitabın başlığı ile okurda uyandırılan beklenti karşılanmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin bazı terimlere verdiği özel mânalara dipnotlarda işaret edilmesine ve gerekli yerlerde tamamlayıcı bilgilerin verilmiş olmasına rağmen kitap, ele aldığı konu ve alan itibarıyla belli bir teorik birikim olmadan anlaşılması ve takip edilmesi genel tasavvuf okuru için zorlayıcı olabilecek niteliktedir.

Kitapta okuru zorlayan bir diğer husus ise dipnotlara sayfa sonu yerine kitabın sonunda toplu olarak yer verilmiş olması ve böylece dipnotlara erişimin meşakkatli hale getirilmiş olmasıdır.

Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî'de İdrîs Peygamber Semâvî Kutub-Hakîmlerin Pîri kitabı, konuyla ilgili geniş bir literatürün taranmasıyla ortaya çıkmış, İbnü'l-Arabî düşüncesinde İdrîs peygamber hakkında bilgi sahibi olmak isteyenler için konunun tüm boyutlarıyla vuzuha kavuşturulduğu bir çalışma olup İslâm düşüncesi araştırmalarına katkı sağlamaktadır.

Fatma Sena Yönlüer